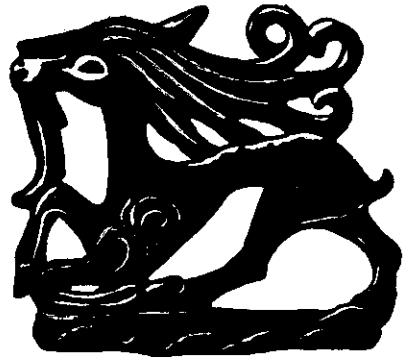

НОВІ ВІДКРИТТЯ І ЗНАХІДКИ

Залізний перстень із Ольвії

В. В. Крапівіна

У 1979 р. на центральній височині Ольвії (ділянка Р-19), біля розвалу оборонної стіни в шарі I ст. до н. е.— I ст. н. е. виявлено залізний перстень зі скляним литиком-інталією (рис. 1).

Як відомо, металеві персні з різними зображеннями на щитку або зі вставленими в них гемами слугували не тільки як прикраси, а були також амулетами та печатками. Вони мали досить широке поширення в Греції, Італії, а також у містах Північного Причорномор'я.

Інталії-геми з заглибленим зображенням відомі з IV—III тис. до н. е. в Месопотамії та на островах Егейського моря, з часом набувають широкого розповсюдження в античному світі. З кінця IV ст. до н. е. з'являються камеї-геми з випуклим зображенням. До Італії в I ст. до н. е. переселяються грецькі майстри, що сприяло розквіту античної гліптики в кінці I ст. до н. е.— початку I ст. н. е. У Римі створюються значні колекції гем. Різьблення по каменю здійснювалось за допомогою верстата з приводом, набору різців та абразивів. Зображення вивіралося постійними пробними відбитками¹.

Саме у римлян широкого поширення набувають персні з золота, бронзи або заліза, часто прикрашені різьбленими каменями. Залізні персні, як відзнаку, спочатку носили тільки патриції, вершники, судді, оскільки залізу надавали магічного значення². Вони мали практично ті ж форми оправ, що й золоті³. Замість дорогих різьблених каменів часто використовували дешевші скляні литики, які за кольором та зовнішнім виглядом імітували камені. Вони відливались із самих гем або з форм, знятих з них, та іноді додатково оброблялись різцем. Литики високої якості цінувались практично нарівні з різьбленими каменями. Найбільшого поширення вони набувають у період розквіту римського склоробного виробництва в I ст. до н. е.— I ст. н. е.⁴

У Державному Ермітажі представлено 60 екземплярів печаток на металі та камені з розкопок Ольвії. Вони поділяються досить рівномірно за епохами від II пол. VI ст. до н. е. до II ст. н. е.⁵ Однак знахідки інталій в Ольвії досить рідкі і кожна нова з них привертає увагу.

Залізний перстень, що ми розглядаємо (інв. № 0-79/Р-19/63), окислений, збереженість посередня, поверхня литика— зі слідами потертості. Шинка персня суцільна, сплюснена, тонка всередині, різко розши-

¹ Неверов О. Я. Античные инталии в собрании Эрмитажа.— Л., 1976.— С. 25—26, 35—37.

² Кибальчич Т. В. Южнорусские геммы (неизданные материалы для истории гравировального искусства древних народов, живших в Южной России).— Берлин, 1910.— С. 8—10.

³ Никulina Н. М. Перстни из Фанагории // СА.— 1964.— № 3.— С. 192.

⁴ Финогенова С. И. Резные камни из раскопок Фанагории и Тирамбы последних лет // ВДИ.— 1978.— № 3.— С. 93—94.

⁵ Максимова М. И. Античные резные камни Эрмитажа.— Л., 1926.— С. 4—6; Максимова М. И. Античные печати Северного Причерноморья // ВДИ.— 1937.— № 1.— С. 253—254.

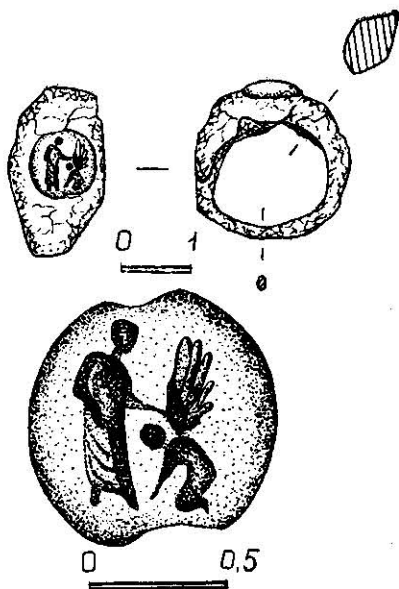

Рис. 1. Залізний перстень (фото).

Рис. 2. Залізний перстень (прорисовка).

рюється біля плічок. Щиток широкий, округлий, переходить у плічка, прикрашений плоским скляним литиком-інталією. Ширина шинки — 0,3 см, товщина — 0,1—0,3 см; розміри щитка — 1,4×2,0 см; діаметр персня — 2,3 см. Інталія овальна, розмірами 1,3×1,1 см (рис. 2).

Поверхня литика з жовтувато-зеленуватого напівпрозорого скла, сплюснена, із зображенням двох фігур у профіль — стоячої та крилатої нахиленої. Фігура, що стоїть, зображена зліва, очевидно, в хітоні та плаші, ріжок якого перекинута через праву руку, зігнута в лікті, ліва витягнута вперед, над головою другої фігури. Плечі підняті, голова, очевидно, в калафі, нахилена вперед, права нога висунута, ліва — відставлена назад. Праворуч зображено нахилену напівзігнуту фігуру на колінах з піднятим догори крилом та рукою, яка простягнена до правої ноги стоячої фігури. Зображення лите, ручне підправлення різцем відсутнє, виконано дещо схематично, в невисокому рельєфі. Загальний контур фігур досить чітко пророблений, проте окремі деталі і другий план лише позначені (шия, ліва рука і нога лівої фігури, нижні частини руки, ноги та крила правої фігури).

За визначенням О. Я. Неверова, статуарний мотив відомий з давніх часів — Ерот, що зав'язує сандалю Афродіті. Цей сюжет був поширений у давніх художників, зустрічається також на золотих перснях переважно в IV ст. до н. е.⁶, пізніше — зрідка. В цілому для різьблених каменів у I ст. до н. е.— I ст. н. е. характерним є зображення Ерота, але частіше без Афродіті⁷. Зображення ж Афродіті у цей час досить

⁶ Стефани Л. Объяснение вещей, найденных близ Керчи в 1860 г. // ОАК за 1861 г.— СПб., 1863.— С. 141.— № 6; Стефани Л. Объяснение некоторых древностей, найденных в 1864 г. в Южной России // ОАК за 1865 г.— СПб., 1866.— С. 78—79.— № 24.

⁷ Furtwängler A. Die Antiken Gemmen Geschichte der Steinsohneidekunst im Klassischen Altertum.— Leipzig—Berlin, 1900.— Bd. 1/XIII, 39—41, 60—62 та ін.; Diehl E. Die Antiken Gemmen des Kunsthistorischen Museums in Wien.— München, 1973.— Bd. 1.— S. 82—85.— NN 190—199, 432—439, 440—445; 529; Захаров А. А. Геммы и античные перстни Государственного исторического музея // Труды секции археологии.— РАИОН.— 1928.— Т. VIII.— С. 121—122; Zazoff P. Gemmen in Kassel // Archäologischer Anzeiger.— Berlin, 1965.— Heft I.— NN 32—33; Antike Gemmen in Deutschen Sammlungen.— München, 1972.— Band 1.— Teil I.— NN 591, 630.

рідкі. Наприклад, на боспорських гемах зображалась одна з богинь: Гера, Афіна, Артеміда, Ніка-Вікторія, Немезіда та ін.⁸

В Італії зустрічається зображення озброєної Афродіти, так званої *Venus Victrix*. Цікаво, що саме його вирізьблено на печатці Юлія Цезаря⁹. Гем з Афродітою та Еротом у I ст. до н. е.— I ст. н. е. нечисленні. Це, наприклад, Афродіта та Ерот, який простягає їй шолом¹⁰, Афродіта та Ерот, який тримає перед нею дзеркало¹¹, Афродіта з шоломом у правій руці та Ерот, що простягає до нього руку¹², та деякі інші. Сюжет же, аналогічний нашому, в цей час невідомий.

За характером зображення і формою, найбільш близький ольвійському жовтий литик-інталія — Ерот на кулі з м'ячем, знайдений у Фангорії, що сумарно датується I ст. до н. е.— I ст. н. е. Аналогії йому також невідомі¹³.

За формою оправу перстень з Ольвії близький до перснів, які датуються II пол. I ст. до н. е.— I пол. I ст. н. е.¹⁴

Отже, перстень і гема відносяться до часів Августа або перших римських імператорів, часу розквіту античної гліптики.

Проаналізувавши боспорські персні та різьблені камені, М. І. Максимова переконливо доводить їх місцеве виробництво¹⁵. Не виключено, що перстень з Ольвії також виготовлено на місці і тому інталія не має аналогій. Можливо, вона відлита за зразком IV ст. до н. е., оскільки вцілому сюжет не характерний для I-х ст. н. е. Можливо, на місці зроблено тільки оправу, а інталія — привізна. Остаточний висновок зробити важко з огляду на відсутність порівняльного матеріалу.

В. В. Крапивина

ЖЕЛЕЗНЫЙ ПЕРСТЕНЬ ИЗ ОЛЬВИИ

Работа посвящена публикации железного перстня со стеклянным литиком-инталей, найденного в Ольвии. Литик-инталей из желтовато-зеленоватого полупрозрачного стекла имеет изображение двух фигур в профиль: стоящей Афродиты и коленапреклоненного Эроса, завязывающего ей сандалию. Перстень и гемма относятся ко времени Августа или римских императоров, времени расцвета античной глиптики. Не исключено местное производство перстня.

V. V. Krapivina

IRON RING FROM OLBIA

The paper is devoted to the finding of the iron ring with a glass lithic-intalia from Olbia. The lithic-intalia made of yellowish-greenish semi-transparent glass depicts two figures in profile: standing Aphrodite and kneeling Eros doing up her sandal. The ring and gem are attributed to the time of August or Roman emperors, the flourishing period of antique glyptics. The ring is possible to be of local production.

Одержано 16.01.88.

⁸ Максимова М. И. Боспорская камнерезная мастерская // СА.— 1957.— № 4.— Рис. 2—3.

⁹ Fossing M. The Thorvaldsen Museum // Catalogue of the Antique Engraved Gems and Cameos.— Copenhagen 1929.— P. 117.

¹⁰ Ibid.— P. 74.— Pl. V, 364.

¹¹ Ibid.— P. 119.— NN 712—713.

¹² Boardman G., Vollnweider M.-Z. Catalogue of the Engraved Gems and Finger Rings. I // Greek and Etruscan.— Oxford, 1978.— P. 384.— Pl. LXIV.— N 385.

¹³ Фицогенова С. И. Указ. соч.— С. 94, 96.— Рис. 1, 8.

¹⁴ Marshall F. H. Catalogue of the Finger Rings, Greek, Etruscan and Roman in the British Museum.— London, 1907.— Pl. XXXIII, 1469.— P. 225; Henkel F. Die Römischen Fingerringe der Rheinlande.— Berlin, 1913.— Bd. 1.— S. 131.— Fig. 76.— T. LV, 1440.— T. LVII, 1474.

¹⁵ Максимова М. И. Боспорская камнерезная мастерская.— С. 75—82.